

**Minister Donner bij presentatie “De stamtafel regeert”
van W. Breedveld op 10 november 2005**

Dank voor dit boek. Een boek op het juiste moment. Het handelt over de kwaliteit van het publiek debat in Nederland en de wijze waarop deze in de wisselwerking tussen politiek, media en burger vermalen dreigt te worden, tot schade van de democratie.

Het is veelbetekenend dat het boek hier in de Witte wordt gepresenteerd, op bijna steenworp afstand van De Plaats. Waar in 1672 de gebroeders de Witt op beestachtige wijze door het gepeupel werden omgebracht. Een sprekend voorbeeld van hoe de stamtafel in vroeger tijd regeerde; hoe emotie en een door beelden en onjuiste informatieverschaffing op hol geslagen publieke opinie, tot massahysterie en een politieke omwenteling kunnen leiden. Wat Breedveld in zijn boek beschrijft is een hedendaagse versie.

Ik heb het boek nog niet geheel gelezen, maar ik heb kennis genomen van de belangrijkste hoofdstukken. De oude Kuijper zou zeggen; “Dan ken je het boek ook, want dan weet je wat er daartussen moet staan; en staat het er niet, dan deugt het boek niet.” Dat doet dit boek echter geen recht; het is geen voorspelbare redenering. Zie ik het goed, dan is dat ook juist de bepalende verandering voor het publiek debat in het televisie tijdperk, die Breedveld aan de orde wil stellen; men debatteert niet meer door redenering, maar door impressies, verbeelding en metaforen.

Het betoog

Het boek is een betoog op twee niveau's. Het analyseert wat er is veranderd in het publiek debat sinds de opkomst van Fortuyn. Het tracht te verklaren wat er sinds de moord op Fortuyn mis is gegaan met de politiek en publieke opinie. De drie elementen uit het betoog zijn:

- De stelling dat publiek debat tussen politiek, media en burger bepalend is voor het functioneren van onze democratie.
- De vaststelling dat medialogica en de wisselwerking van politiek en media in onze dagen de kwaliteit van het debat ondermijnen.
- En de conclusie dat die neerwaartse spiraal doorbroken moet worden door een gerichte inzet bij alle partijen, het doorbreken van de marktmechanismen in de media, en behoud van de geschreven pers.

Wat zal ik zeggen. Ik zie journalisten nu op het puntje van hun stoel gaan zitten; wat zal hij ditmaal over de pers zeggen. Maar wat zal ik nog – lees het boek daar staat het al. Het brengt goed onder woorden wat velen denken. En het is geschreven door een insider.

We kunnen na lezing van het boek, zoals te doen gebruikelijk, in verwijten vervallen dat het geen juiste, geen volledige of geen evenwichtige weergave is van de media, resp. van de politiek. Misschien wordt de schrijver nog verweten dat hij het vrije woord en de vrijheid van meningsuiting wil beperken; de gangbare dooddoener voor wie te lui is om te lezen en na te denken. Het boek is niet bedoeld als historische weergave van feiten of als sluitende redenering, maar als beschrijving van een fenomeen dat een probleem aan het worden is. Het berust juist mede op het inzicht dat met de televisie beelden, verhalen en retoriek weer de boventoon zijn gaan voeren in de communicatie en daarin de dialectiek: de redenering en uiteenzetting - die kenmerkend waren voor de boekdrukkunst en de verlichting - zijn gaan verdringen.

De stamtafel

Wel zou ik een paar kanttekeningen willen plaatsen bij het centrale mechanisme in Breedveld's visie: de stamtafel. Dat is bij

hem de metafoor voor de wijze waarop het publieke debat gevoerd zou moeten worden tussen vrije burgers. Gezamenlijk aan een tafel met de krant onder handbereik; een krant geschreven met respect voor feiten en benul van de context waarin ze gezien moeten worden. Zo zou in zijn ogen in de moderne media ook het debat tussen politiek, media en burger kunnen en moeten plaatsvinden. Maar dat gaat niet vanzelf. De mediologica heeft doorgaans het omgekeerde effect, waardoor een feitelijk debat dreigt te vervallen tot een emotionele discussie, op basis van halve waarheden en twijfelachtige beelden.

Zie ik het goed, dan beschouwd Breedveld 'de stamtafel' als een typisch Nederlands instituut. Dat ben ik niet met hem eens. Kijk ik op de Duitse, Franse en Belgische televisie dan zie ik hetzelfde; zij het dat het daar veelal meer aan zijn ideaalbeeld voldoet dan hier. Het zou kunnen zijn dat dit voor een deel wordt veroorzaakt door het feit dat de burger helemaal niet aan de Nederlandse stamtafel zit. Zijn plaats wordt ingenomen door een eindeloze rij Dr Clavan's, een keur aan deskundigen in alle vormen, maten en disciplines. Het debat gaat dan ook doorgaans niet over meningen, maar over zogenaamde feiten en waarheden. Er wordt door de deskundige uiteengezet wat de werkelijkheid is, waarna de politiek gevraagd wordt wat ze eraan gaat doen. (In die zin geloven we nog steeds in predestinatie. Het is weliswaar niet meer de dominee die uiteenzet hoe het zit, maar de deskundige; maar vervolgens geloven we nog steeds heilig dat het dan ook zo gebeurt.)

Toch zou ik ook de vraag willen opwerpen: is wat we zien wel een stamtafel en een debat? Ik bedoel: is het wel een gesprek tussen gelijken? Want wat de burger meent, is veelal slechts een weergave door anderen of een opiniepeiling. En wat de politiek meent, is vaak evenzo een weergave van wat een journalist heeft verstaan. Het debat bestaat dan vooral uit het weergeven, in een door de presentator bepaalde volgorde, van door

hem geselecteerde argumenten. Een typisch voorbeeld kunt u vinden in dit boek.

Dit beschrijft op pagina 118 de oorlog die er zou bestaan tussen politiek en media, geconstateerd door Van Westerloo. Een belangrijk boosdoener daarbij was Minister Donner, want die hield journalisten op hun eigen jaarvergadering onbarmhartig een spiegel voor, door te zeggen: “Uw berichtgeving schept een eigen wereld, .. U breekt reputaties. U maakt levens kapot,”

Maar Donner heeft dat nooit gezegd; hij constateerde slechts het volgende: dat harde feiten de gedrukte onwaarheden doorgaans nog wel achterhalen, maar dat dit bij zachte feiten, reputaties, meningen, beelden minder het geval is. Dat dan berichtgeving een eigen wereld schept die de echte kan verdringen met de genoemde gevolgen.

Sommigen van de vaderlandse pers hebben evenwel de schoen die kennelijk paste onmiddellijk aangetrokken, om vervolgens hevig verontwaardigd de minister te verwijten dat hij de oorlog aan de pers verklaarde en nog wel op hun eigen feestje. En ook vandaag lees ik mijn eigen woorden, onjuist geciteerd, als geschiedenis terug in dit boek.

Ik laat dit voor wat het is, maar als een van de deelnemers aan de stamtafel zo alle stukken kan verplaatsen en verwisselen blijft er van een tafel, een forum van gelijken, en een debat natuurlijk weinig over.

De stamtafel regeert

Over het karakter van de stamtafel zullen we dus nog moeten discussiëren. Maar een ding is zeker: de stamtafel regeert, en dat is dan ook tegelijk het probleem; ons probleem. Laat ik daarbij, om ieder misverstand te voorkomen, onmiddellijk voor-

op stellen dat ik niet de media, de pers of de journalisten als probleem zie. Ik heb in de afgelopen jaren velen leren kennen als personen die op integere wijze hun werk proberen te doen en een werkelijkheid te beschrijven zoals zij die zien. Als je de dossiers ziet en de tijd die ze hebben om er een verhaal van te maken, dan neem ik vaak mijn pet af. Het zijn meestal ook aardige mensen. Maar, zoals Breedveld het in zijn boek ook citeert: 'Senatores boni viri; senatus mala bestia' (de senatoren zijn stuk voor stuk pracht kerels, maar de senaat is een kwaadaardig monster). Met andere woorden, hoe komt het dat het resultaat veelal een beeld oplevert dat weinig met de werkelijkheid van doen heeft? Ik heb straks weer een spoeddebat over een dergelijke werkelijkheid, dus ik bespaar u hier de voorbeelden.

Het gaat daarbij niet om een academisch interessante vraag, maar om een van de meest wezenlijke problemen voor het functioneren van onze democratie. Want bij het verschijnsel dat Breedveld de 'versoaping' van het debat over overheid en publieke zaak noemt, komt geleidelijk het gezag van en het vertrouwen in alle publieke instituties in het gedrang, en daarmee dreigt een geleidelijke destabilisatie van het functioneren van het democratische publieke leven. Als men voortdurend een beeld oproept van het overheidsbestuur als een weinig efficiënt, doorgaans blunderend apparaat. Het beeld van voortdurende fouten die gemaakt worden en die de verantwoordelijke maar niet wil erkennen, ookal hebben alle andere beste stuurlied allang besloten dat die fout gemaakt is. Dan moet men niet vreemd opkijken als op een goed moment de burger nergens meer vertrouwen in heeft; ook niet in de media zelf. En dat is niet een probleem bij de volgende verkiezingen. Nee. Want dan verliezen we collectief ons zelfvertrouwen, omdat we niet meer geloven in het collectieve vermogen om verandering en verbetering te bewerkstelligen en problemen gezamenlijk aan te vatten.

Tot besluit

En kom me nu niet morgen met koppen: Donner verwijt media destabilisatie van de democratie. Was het maar zo eenvoudig; was het maar kwade opzet, dan kun je er wat aan doen. Maar het zit dieper.

Ik denk dat Breedveld een aanknopingspunt biedt voor een verklaring van de stand van het publiek debat, waar hij constateert dat met de televisie de communicatie weer in het teken van de beeldvorming en de retoriek komt te staan. Om die reden verwijt hij de politiek gebrek aan theater. En natuurlijk is er meer theater nodig; maar dat is geen oplossing. Want de overheid zoals wij die kennen - de democratie en de rechtstaat - zijn het product van de boekdrukkunst en de verlichting in het verlengde daarvan; het is de wereld van de dialectiek, het schrift en de redenering. De overheid die hoort bij de wereld van beeldvorming, woord en retoriek is daarentegen die van de 'De Prins' van Machiavelli. Breedveld ziet dat geloof ik ook waar hij de vrees uitspreekt dat de wijze waarop het publiek debat nu gevoerd wordt, leidt tot verkiezingen tussen persoonlijkheden die men maar moet vertrouwen tot de volgende verkiezingen. Waar we dus mee zitten is het probleem van de botsing van die twee werelden, met alle implicaties van dien.

Dames en heren,

Ik hoop op deze wijze duidelijk gemaakt te hebben dat de problematiek die Breedveld in zijn boek aansnijdt, wezenlijk is. Het biedt een begin van een discussie over het vraagstuk hoe het vertrouwen in de instituties van politiek en staat beter gewaarborgd kan worden. Als we die discussie nu niet voeren, dan moeten we vrezen dat we eerder vroeg dan laat, op een steenworp afstand, opnieuw geconfronteerd worden met een opstandige massa zoals in de tijd van de gebroeders De Witt. Ditmaal

niet op De Plaats tegen personen die de politiek personificeren, maar in het parlement, tegen de instituties waarop de democratie berust.